

Силабус
навчальної дисципліни
Історіографія історії України
2020-2021 навчальний рік

Освітня програма: «Історія»
Спеціальність: 032 Історія та археологія
Галузь знань: 03 Гуманітарні науки
Рівень вищої освіти: перший

Викладач (і)	Федорик Юрій Володимирович
Посилання на сайт	http://bdpu.org/faculties/gef/structure-gef/kaf-istor/composition-kaf-istor/fedorik/
Контактний тел.	0999058168
Е-mail викладача:	Jurij83fedoryk@gmail.com
Графік консультацій	Четвер 11.10-12.30

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів/ годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	звітність
6/120	36	36	102	екзамен

Семестр: осінній

Мова навчання: українська

Ключові слова: історична наука, історіографія, національний наратив, науковий підхід, історіософія

Мета та предмет курсу:

Метою викладання навчальної дисципліни *Історіографія історії України* є глибоке вивчення історіософської спадщини вітчизняних та зарубіжних істориків, напрямків і шкіл, їх суспільно-політичних поглядів і історичних концепцій. Мета курсу включає ознайомлення з оцінками ними народів, проблем, процесів, подій і фактів історичного минулого України, критичне, неупереджене осмислення непростого процесу розвитку історичної науки нашого самобутнього народу, що зробив суттєвий внесок у скарбницю світової цивілізації.

Предметом вивчення предмету є закономірності нагромадження знань і розвитку історичної думки українців, становлення і збагачення історичної науки впродовж їх історичного розвитку.

Компетентності та програмні результати навчання:

Загальні компетентності

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним

Фахові компетентності

ФК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах

ФК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень

Програмні результати навчання

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПРН 10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології

Зміст курсу:

Змістовий модуль 1. Історичні знання давньої історії України та епохи Київської Русі.

Тема 1. Вступ до курсу «історіографія історії України». Предмет та завдання курсу; історичні знання початку формування людських цивілізацій на території України; найдавніші державні утворення на українських землях в історичних дослідженнях.

Тема 2. Давня історія України в історіографії. Археологічні дослідження та історіографія давньої історії України. Античні, візантійські, арабські писемні джерела з ранньої історії України. Історики дореволюційної, радянської доби з давньої історії України. Дослідження ранньої історії України після 1991 р. у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Предметне коло досліджень давньої історії України.

Тема 3. Історичні знання в Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві. «Повість минулих літ»; «Великий Степ» в історіографії; «Слово о полку Ігоревім».

Змістовий модуль 2. Історичні знання історії України XIV- XVII ст.

Тема 1. Українська історіографія XIV - першої половини XVII ст. Літописна традиція в польсько-литовську добу; мемуарна література; наукові праці з історії українських земель XIV - першої половини XVII ст.

Тема 2. Історіографія часів Визвольної війни середини XVII ст. і формування козацької державності. Козацько-старшинські літописи XVII ст. «Самовидець»; зарубіжні мемуаристи про козацьку Україну; історіографія життя та діяльності Богдана Хмельницького.

Змістовий модуль 3. Історіографія історії України XVIII – XIX ст.

Тема 1. Особливості української історіографії XVIII ст. Загальні умови розвитку історичних знань на українських землях; дворянсько-старшинська історіографія: особливості розвитку; Іван Мазепа в українській і зарубіжній історіографії.

Тема 2. Історична думка в Україні в I половині XIX ст. Загальні умови розвитку історичної думки першої половини XIX ст.; декабристський рух в Україні в історіографії; «Історія Русів» та її авторство; питання української історії у творчості українських культурних діячів I пол. XIX ст.

Тема 3. Історична наука та історичні знання II половини XIX ст. Ліквідація кріпосного права та його вплив на розвиток української історичної думки; історичні погляди В.Б. Антоновича та його учнів; місце М.П. Драгоманова в українській історіографії.

Тема 4. Українські історичні дослідження на початку XX ст. М.С. Грушевський – політик, видатний історик України; зародження української державницької історіографії; розвиток історичних знань на західно-українських землях.

Змістовий модуль 4. Історіографія історії України у радянський період.

Тема 1. Особливості української історіографії в СРСР. «Радянізація» та ідеологізація історичної науки; дослідження соціальної та політичної історії в працях Г.І. Петровського, М.О. Скрипника, О.В. Затонського, марксистсько-ленінська ідеологія та формаційний підхід; «короткий курс історії ВКП(б)» та його вплив на подальший розвиток радянської історіографії.

Тема 2. Радянський період української історії в сучасній історіографії. Темні плями історії СРСР та їх відкриття після 1989 р. Дослідження трудних питань історії радянського минулого та їх значення. Сучасні історики-дослідники СРСР та радянського періоду в незалежній Україні та за кордоном. Коло досліджень історії 1917-1991 рр. та погляди на історію СРСР й УРСР різних істориків.

Тема 3. Історичні надбання української історіографії на західноукраїнських землях в 1918-1944 рр. Особливості розвитку історичної науки на західноукраїнських землях в 1918-1944 рр. Наукові та освітні центри на західноукраїнських землях. Вплив Греко-католицької та Православної церков на розвиток української історіографії. А. Шептицький та І. Огієнко. Головні представники української історичної науки на Галичині, Волині, Буковині та Закарпатті в 1918-1944 рр. Сучасні історичні дослідження про становище західноукраїнських земель в 1918-1944 рр.

Змістовий модуль 5. Історіографія історії України у період незалежності та у великій еміграції.

Тема 1. Історична наука в умовах існування незалежної України. Загальні умови відродження традицій національної історіографії; пріоритетні напрями історичних досліджень; об'єднання зусиль істориків материкової України та української діаспори.

Тема 2. Історичні надбання української історіографії у великій еміграції. Шляхи становлення великої еміграції. Основні центри дослідження української історії за кордоном. Історичні школи діаспорної української історіографії. Значення діаспорної української історіографії для розвитку історичних знань.

Методи навчання: метод періодизації, історико-генетичний метод, історико-порівняльний метод, історико-типологічний метод, історико-системний метод.

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять):

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за самостійну роботу).

Перескладання модулів відбувається за наявності поважних причин.

Політика щодо академічної доброчесності: списування під час самостійних робіт заборонені.

Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин навчання відбувається в он-лайн платформах Moodle та ZOOM

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність: під час лекцій та семінарських занять можливим є використання ноутбуку, електронної дошки

Система оцінювання та вимоги:

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання														Екзамен	Сума	
ЗМ I			ЗМ II		ЗМ III				ЗМ IV			ЗМ VI				ПМК
т.1	т.2	т.3	т.4	т.5	т.6	т.7	т.8	т.9	т.1	т.1	т.1	т.1	т.1			
2	2	2	2	4	2	4	4	2	2	2	2	4	2	14	50	100
6			6		12				6			6				
50																

Приклад за виконання курсового проекту (для студентів 2 іс гр. ГЕФ)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
Жовтень 2020 р.	Листопад 2020 р.	Грудень 2020 р.	100

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності		Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
78-89	B	добре	
65-77	C		
58-64	D	задовільно	
50-57	E		
35-49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Список рекомендованих джерел (наскрізна нумерація)

Основні

1. Багалій Д.І. Нарис української історіографії: В 2-х кн. – К. : 1923-1925.
2. Бушков А. Россия, которой не было. – М., 2006.
3. Ващенко В.В. Фактори формування історичної концепції в українській історіографії кінця ХІХ – початку ХХ ст. – Дніпропетровськ, 1998.
4. Грицак Я. Й. Формування модерної української нації: історіографія та історіософія проблеми. - К., 1996.

5. Джерела й історіографія княжої доби (XI – XIII ст.) // Енциклопедія Українознавства: загальна частина: В 3-т. – К., 1994. – с. 196-199.
6. Джерела й історіографія козацько-гетьманської доби (XVII – XVIII ст.) // Енциклопедія українства: загальна частина: В 3-х т. – К., 1994. – Т. 1. – с. 397-400.
7. Джерелознавство історії України: Довідник / Під ред. М.Я. Варшавчика. – К., 1998.
8. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. – Львів, 1994 (К.: 1996).
9. Дослідники історії Південної України : біобібліографічний довідник / Упорядник : Ігор Лиман. – Київ, 2013.
10. Зашкільняк Л.О. Сучасна світова історіографія: посібн. для студ. істор. спеціальн. – Львів : ПАІС, 2007.
11. Калакура Я. Українська історіографія. – К., 2004.
12. Колесник І.І, Українська історіографія (XVIII – поч. XX ст.). – К., 2000.
13. Колесник І.І. Українська історіографія: Навч. посібник. – Київ, 2000.
14. Коллінгвуд Р.Дж. Ідея історії. – К., 1996.
15. Карамзіна М.С. Ідеї державності в українській політичній думці (кінець XIX – початок XX ст.). – К., 1998. – 350 с.
16. Когут З. Коріння ідентичності. – К. : «Критика», 2004. – 355 с.
17. Коцур А.П., Коцур В.П. Історіографія історії України: Курс лекцій. – К., 1996 (Чернівці, 1999).
18. Коцур В.П. Історичні дослідження: Історіографія. – К., 1998.
19. Кравченко В.В. Українська історіографія епохи національного Відродження (друга половина XVIII – середина XIX ст.) – Х., 1996.
20. Крип'якевич І. Мемуари українців XVI – XVIII ст. – Львів, 1924.
21. Лисяк-Рудшцький І. Історичні есе. В 2 т. Том I. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкеевої - К.: Основи, 1994. - 554 с.
22. Лекції з історії української історичної думки другої половини XIX – початку XX ст.: Навч. посіб. / Під ред. В.В. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1998.
23. Магочій П.-Р. Україна: історія її земель та народів. — Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2012. — 794 с.
24. Марченко М.І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). – К., 1959.
25. Оглоблин О. Історіографія // Енциклопедія Українознавства: в 10 т. – Львів, 1994. – т. 3. – с. 887-907.
26. Оглоблин О. Українська історіографія. 1917-1956: перекл. з англ. – К., 2003. – 251 с.
27. Стельмах С. Історична думка в Україні XIX – початку XX ст. – К., 1997.

28. Шапиро А.Л. Историография с древнейших времен по XVIII век. Курс лекций. – Л., 1982
29. Яковенко Н. Вступ до історії. – К.: “Критика”, 2007. – 375 с.

Додаткові

1. Алексеев Ю.М., Кульчицкий С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох. – К., 2000.
2. Астахов В.И. Курс лекций по русской историографии (до конца XIX в.). – Харьков, 1965.
3. Антипов Г.А. Историческое прошлое и пути его познания. – Новосибирск, 1987. – с. 12-38.
4. Антонович В.Б. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К., 1995. – 816 с.
5. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій (Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черніков І. т. 1 – К., 1992. – с. 8-40.
6. Багалея Д.И. Русская историография: лекции, читанные в Харьковском университете. – Харьков, 1907.
7. Бадзьо Ю. Знищення і русифікація української історії в советській Україні. // Український історик, 1982. – ч. 1-2. – с. 54-64.
8. Баран В.К. Україна після Сталіна. – К., 1994.
9. Бевзо О.А. «Львівський літопис» і «Острозький літопис» як джерело для вивчення історії України в др. пол. XVI – пер. пол. XVII ст. // Наук. записки Ін-ту історії АН УРСР. – 1960. – т. 13. – с. 39-62.
10. Білик Б.І., Грищенко І.С., Калакура Я.С. Джерела та історіографія української історії. // Історія України. Від праісторії до княжої доби української історії. Конспекти лекції. – К., 1992. – с. 15-17.
11. Білоконь С. Про становище історичної науки в Україні // Український історик, 1990. – ч. 1-4.
12. Борщак І. Мазепа – людина і історичний діяч. – К., 1991.
13. Брайчевський М. Возз’єднання чи приєднання. // Твори. – К., 2000.
14. Буганов В.И. Отечественная историография русского летописания. – М., 1975.
15. Булос ібн аз-Заїма аль-Халєбі (Павло Халєбський). Країна козаків. – К., 1995.
16. Василенко М. Проф.. М.С. Грушевський як історик // Український історик. – 1997. – №1-4. – с. 145-156.
17. Верба І. Олександр Оглоблин. Життя і праця в Україні. – К., 1999. – 384 с.
18. Віднянський С.В. Заснування та діяльність Українського вільного університету – першої української високої школи за кордоном (1921-1945 рр.). // Укр. іст. журн. 1994. – №4. – с. 41-54.

19. Винар Л. Українське історичне товариство // Український історик, 1965. – ч. 5.
20. Водотика С.Г. «Соціальне замовлення» історичній науці УСРР (1920-1930-і рр.). // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – К., 2001. – Вип.. 4. – с. 192-208.
21. Вступ. За ким вивчати історію України? // Горошко С.І., Коцур А.П., Коцур В.П., Стогній І.П. Матеріали до курсу лекцій з історії України: У 2-х кн.. – К., 1993. – кн. 1. – с. 3-8.
22. Галаган В. Олександра Єфименко // Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. – К., 1995. – с. 409-415.
23. Гуржий А.И. Штрихи к портрету «настоящего историка» (о Д.И. Бантыш-Каменском) // История Малой Руси от водворения славян в сей стране до уничтожения гетьманства. – К., 1993. – с. 5-16.
24. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР: навч. посібник. – К., 1991.
25. Дорошенко Д. «История Русов» як пам'ятка української політичної думки другої половини ХVІІІ ст. // Хліборобська Україна. – Відень, 1921. – Кн. 3. – с. 181-198.
26. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. В 2-х т. – К., 1991.
27. Дядиченко В.А., Лось Ф.Є., Сарбей В.Г. Розвиток історичної науки в Українській РСР. – К., 1970. – 82 с.
28. Заруба В. Розгром і знищення київської школи істориків М. Грушевського. // Український історик. 1991-1992. – №3-4. – с. 147-168.
29. Зевелев А.И. Историографическое исследование: методологические аспекты. – М., 1982. – 268 с.
30. Замлинский В.А. Николай Иванович Костомаров – историк // Исторические произведения. Автобиография. – К., 1993. – с. 5-16.
31. Замлинский В. Бантыш-Каменскі // Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. – К., 1995. – с. 23-31.
32. Зашкільняк Л. Історіографічна творчість Михайла Грушевського на тлі європейської історичної думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. // Михайло Грушевський і українська історична наука. Матеріали наукових конференцій, присвячених Михайлові Грушевському. – Львів, 1999. – с. 31-46.
33. Историография истории Украинской ССР / И.С. Хмель, Д.Я. Телегин, С.С. Березанская и др. – К., 1987.
34. Іваненко А. Дмитро Яворницький. // Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. – К., 1995. – с. 415-420.
35. Іванченко Р.П. Київська Русь: початки Української держави. – К., 1995.
36. Історіографія проблеми формування української народності // Українська народність: нариси соціально-економічної та етнополітичної історії. – К., 1990. – с. 12-40.

37. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко. – К., 1987.
38. Історія Русів/ Перекл. І. Драча; вступна стаття В. Шевчука. – К., 1991. – 318 с.
39. Історія української еміграції. (За ред.. Б. Лановика). – К., 1997.
40. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років. – К., 1995.
41. Киян О. Пантелемон Куліш // Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. – К., 1995. – с. 23-31.
42. Колесник И.И. Развитие историографической мысли в России XVIII – пер. пол. ХІХ века: Уч. пособие – Днепропетровск, 1990.
43. Коваленко Л.А. Конспект лекцій з української історіографії ХІХ ст. – Кам'янець – Подільський, 1964.
44. Коваленко Л.А. Історіографія історії Української РСР. Навч. посібник. – К., 1983.
45. Коваль М.В. Політика проти історії: українська історична наука в Другій світовій війні й перші повоєнні роки. // Укр. іст. журн., 2002. – №1. – с. 3-25.
46. Ковальський Н.П. Источниковедение истории Украины XVI – XVII вв.: В 4-х ч. – Днепропетровск, 1987.
47. Кондрашов Н.А. Осип Максимович Бодянский. – М., 1956.
48. Колесник И.И. История русской историографии XVIII – пер. пол. ХІХ века: Учеб. пособие. – Днепропетровск, 1987.
49. Костюк Г. Сталінізм і Україна (Генеза і наслідки): Дослідження і спостереження сучасника. – К., 1995. – 508 с.
50. Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернатива поступу. Критика історичного досвіду. – К., 1996. – 759 с.
51. Крутиков В.В. Источники по социально-экономической истории капитализма (1861-1900). Учебное пособие. – Днепропетровск, 1980.
52. Кульчицький С.В. Комунізм і Україна: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996.
53. Кучер Р.В. Наукове Товариство ім.. Т. Шевченка. – К., 1992.
54. Кухта Б.З. Історія української політичної думки. – К., 1994
55. Лихачёв Д.С. Русские летописи и их культурно-историческое значение. – М.-Л., 1947.
56. Максимович М. У пошуках омріяної України. Вибрані українознавчі твори. Упорядник В. Короткий. – К., 2003. – 360 с.
57. Марков П.Г. А.Я. Єфименко – историк Украины. – К., 1966.
58. Марк фон Хаген. Проблеми сталінізму і переосмислення радянського минулого. // Укр. іст. журн., 1994. – №1. – с. 18-29.

59. Мицик Ю.А. Записки иностранцев как источник по истории освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг.: Учебное пособие. – Днепропетровск, 1985.
60. Наливайко Д.С. Козацька християнська республіка. (Запорізька Січ у західно-європейських історико-літературних пам'ятках) – К., 1992.
61. Новітня історія України. – К., 2000.
62. Оглоблин О. Думки про сучасну українську советську історіографію. – Нью-Йорк, 1963. – 87 с.
63. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Друге допов. вид. Нью-Йорк – Київ – Львів – Париж – Торонто, 2001. – 461 с.
64. Палієнко М. Григорій Полетика // Історія України в особах: IX – XVIII ст. – К., 1993. – с. 374-377.
65. Панасенко В. Григорій Сковорода // Історія України в особах: IX – XVIII ст. – К., 1993. – с. 377-381.
66. Пеленський Я. В'ячеслав Липинський – засновник державницької школи в українській історіографії. // Укр. іст. журн., 1992. – №2. – с. 139-141.
67. Перегуда Є. Михайло Драгоманов // Історія України в особах: XIX-XX ст. – К., 1995. – с. 101-108.
68. Передісторичне минуле української землі. Питання про початки українсько-руської державності в історичній літературі. / Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів, 1991. – с. 32-46.
69. Полонська-Василенко Н. Нарис історіографії України (історіографія XIX-XX ст.) // Історія України: 2-х т. – К., 1992. – т. 1. – с. 17-29.
70. Рибак І. В. Історія України у проблемному викладі, в особах, термінах, назвах і поняттях: Навчальний посібник-коментар / І. В. Рибак, А. Ю. Матвеев. – 2-ге вид, допов. – Хмельниц.: Евріка, 2004. – 200 с.
71. Рыбаков Б.А. «Слово о полку Игореве» и его современники. – М., 1971.
72. Січинський В. Чужинці про Україну. (Розділ 1. Найстарші відомості про Україну). – Львів, 1991. – с. 5-10.
73. Сакада Л.Д. «Український історик»: генеза, тематика, постаті. – К., 2003.
74. Санцевич А.В. Українська радянська історіографія. (1945-1982). – К., 1984. – 142 с.
75. Сарбей В.Г. Очерки по методологии и историографии истории Украины. – К., 1998.
76. Скрипник М.О. Ідея державності в українській історіографії. – Одеса, 1997.
77. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К., 1995.
78. Солдатенко В.Ф., Сиволоб Ю.В. Витоки і передвісники української ідеї. // Українська ідея. Перші речники. (Кол. авторів). – К., 1994. – с. 5-25.
79. Сто великих українцев. – М. – К., 2002.

80. Толочко П. Літописи Київської Русі. – К., 1994.
81. Толочко П. Україна і Русь в літописі Самовидця. // Київська старовина. – 1992. – №3. – с. 7-11.
82. Українські історичні дослідження на поч. ХХ ст. // Енциклопедія українознавства: В 3-х Т. – Изд.: 1925. – Т.2. – с. 402-405.
83. Черепнин Л.В. Русская историография до XIX в.: курс лекций. – М., 1957.
84. Черепнин Л.В. Отечественные историки XVIII - XX вв. – М., 1984.
85. Чугуєнко М. Україна, яка шокує. – Х., 2005.
86. Шапиро А.Л. Историография с древнейших времен до XVIII в. : Курс лекций. – 1982.
87. Шаповал Ю.І. Людина і система. (Штрихи до портрету тоталітарної доби в Україні). – К., 1994. – 270 с.
88. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НК в Україні: особи, факти, документи. – К., 1997. – 607 с.
89. Швидько Г. Дослідник ранньої історії Півдня України. // Під знаком Кліо. На пошану Олени Апанович. Збірник статей. – Дніпропетровськ, 1995. – с. 96-101.
90. Швидько Г.К. О.М. Лазаревський. // Укр. іст. журн., 1984. – №6. – с. 130-132.
91. Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця XVIII – початку XIX ст. // Україна. Наука і культура. – Вип. 25. – 1991.

Інтернет-ресурси

Litopys.org.ua

Academia.edu